

Wychodząc z *baserri*

Queerowe kino baskijskie dzisiaj

KATIXA AGIRRE, IRATXE FRESNEDA

Baskijskość i queerowość na ekranie

Począwszy od 2005 r. kino realizowane w języku baskijskim – w XX w. pojawiające się raczej sporadycznie – doświadcza znaczącego przebudzenia. W tej ostatniej dekadzie wprowadzano do komercyjnej dystrybucji średnio trzy filmy rocznie zrealizowane głównie lub w całości w języku baskijskim. Ten nowy trend w kinie Kraju Basków wiąże się nie tylko z wykorzystaniem języka baskijskiego w *mniej sztuczny, a bardziej wymowny sposób*¹, ale także z osiągnięciem wyższego poziomu jakości technicznej i artystycznej², a zwłaszcza – co ciekawe – z *przesunięciem dyskursu od przemocy wyraźnie naznaczającej wcześniejsze kino baskijskie do zagadnień dotyczących walki klas i płci*³.

Nowe kino baskijskie już teraz cechuje się dojrzałością i uznaniem, czego najlepszym przykładem jest film fabularny *Olbrzym (Handia)* (reż. Jon Garaño, Aitor Arregi, 2017) – produkcja, która nie tylko okazała się sukcesem frekwencyjnym (125 000 widzów w kinach hiszpańskich; obecnie dostępna na całym świecie przez platformę Netflix), ale również doczekała się znakomitej oceny krytyki, zdobywając 10 z 13 nagród Goya, do których została nominowana w lutym 2018 r.

Jednakże nadzwyczajnego sukcesu *Olbrzyma* – opartej na faktach historii żyjącego w XIX w. gigantycznego Baska, którego brat zabiera w podróż po Europie, by dla zarobku prezentować go na pokazach dziwaków – nie da się w pełni zrozumieć bez uświadomienia sobie osiągnięć wcześniejszych filmów baskijskich, które otworzyły świat nowych możliwości, tematów i sposobów ekspresji artystycznej. W niniejszym artykule podejmiemy się analizy dwóch filmów, które obrazują queerowość w tradycyjnym kontekście baskijskim. Najpierw skupimy się na filmie *Ander* (reż. Roberto Castón, 2009). Jego tytułowy bohater to *baserritarra* (typowy baskijski rolnik), który w wieku czterdziestu lat po raz pierwszy angażuje się w romansową i seksualną relację z mężczyzną – peruwiańskim pomocnikiem rolnym w scenerii tradycyjnego gospodarstwa wiejskiego, *baserri*. Następnie przyjrzymy się filmowi *80 dni (80 egunean)*, (reż. José María Goenaga, Jon Garaño, 2010), którego twórcy poruszają temat seksu lesbijskiego i miłości między dwiema kobietami po siedemdziesiątce. Jedna z bohaterek, Axun, także mieszka w *baserri*, ale mimo że jest zamężna, traci głowę dla Maite – kosmopolitycznej i od niedawna będącej na emeryturze nauczycielki gry na fortepianie. Axun usiłuje zrozumieć swe uczucia względem Maite oraz wynikające z tego poczucie winy, a kwestie te przewijają się przez większość filmu.

Jedną z cech jest właściwa wszystkim realizowanym filmom – ryzyko ekonomiczne wiążące się z inwestowaniem czasu i pieniędzy w wysoce niepewny rynek.

W przypadku kina baskijskiego kwestia lingwistyczna, czyli wybór marginalizowanego języka jako nośnika znaczeń, generuje nową serię trudności. Co więcej, obydwaj filmy, do których się odnosimy, rozszerzają ryzyko związane z produkcją filmu w języku niehegemonicznym o kolejny czynnik, tym razem dotyczący wyboru tematu i rysunku postaci, a zatem o problematykę queerowego seksu i romansu w tradycyjnej przestrzeni wiejskiej. Ponadto bohaterki *80 dni* to kobiety w podeszłym wieku, które dodatkowo pałają wzajemną miłością. Jak czytamy w ciekawym artykule na temat różnorodności seksualnej oraz edukacji inkluzywnej, *od początków kina i telewizji bohaterki homoseksualne i biseksualne prawie w ogóle się nie pojawiały, a kiedy prezentowano historię miłosną między dwiema kobietami, prawie zawsze kończyła się ona tragedią, popadnięciem w depresję, szaleństwo lub perwersję*⁴.

Obydwaj filmy, każdy z zupełnie innej perspektywy, obalają mit *baserri* – tej wysoce zgenderyzowanej przestrzeni⁵, która w istocie stanowi samo sedno domniemanej esencji baskijskości. W obu przypadkach niespodziewana miłość i seks inicjują symboliczną rekonfigurację tej tradycyjnej baskijskiej tożsamości, zazwyczaj połączonej z pracą zbiorową i silnymi więziami rodzinnymi. Romans homoseksualny staje się tu idealną sferą, która pozwala na kwestionowanie tradycyjnej baskijskiej tożsamości, zarazem sugerując, że nienormalna seksualność i role płciowe poddane subwersji mogą prowadzić do ukształtowania się tożsamości bardziej elastycznej, bez zaprzeczania jej bliskiemu związkowi z językiem baskijskim oraz jej szerokiemu oddźwiękowi, które zawierają się w symbolicznym zastosowaniu pojęcia *baserri*.

Baserritarra Ander

Jak wspomnieliśmy, film *Ander* opowiada historię współczesnego *baserritarra* – *najbardziej ikonicznej figury baskijskiej metaforyki*⁶ – farmera z *baserri*, czyli tradycyjnego baskijskiego gospodarstwa rolnego. Ten czterdziestoletni kawaler zajmuje się gospodarką wspólnie z owdowiałą matką i siostrą, z którymi również mieszka, ale jego życie jest naznaczone samotnością i melancholią. Tuż przed ślubem siostry, która po weselu planuje opuścić dom rodzinny, Ander łamie nogę przy oporządzaniu trzody. W związku z tym konieczne jest zatrudnienie pracownika, który mógłby pomóc mu w obowiązkach związanych z prowadzeniem gospodarstwa. Ku ksenofobicznej konsternacji matki do pracy zostaje przyjęty peruwiański imigrant José. Niedługo potem między Anderem a José rodzi się więź, której efektem jest zbliżenie seksualne podczas przyjęcia weselnego siostry. Scena ukazująca ten akt, sfotografowana w publicznej toalecie w kontraście do trwającego na zewnątrz wesela, jest bezpośrednia i gwałtowna, ale nie brak jej pewnej delikatności. Przypomina również o zazwyczaj zamkniętych czy ukrytych przestrzeniach, w których zbliżenia homoseksualne tradycyjnie miały miejsce. Mniej typowe jest zaś to – zgodnie ze spostrzeżeniami Chrisa Perriama – że w akcie tym brak oznak *zabawy, podekscytowania, transgresji czy świadomości*⁷. W rzeczywistości zbliżenie kończy się łzami, co może sugerować wewnętrzną walkę Andera i próbę pogodzenia się ze swymi uczuciami, a także wyznacza między nim a José reżim milczenia i wyparcia tego, co się wydarzyło. Ander boleśnie odkrywa nową drogę przeżywania swej seksualności, nie bez poczucia winy, wkrótce po tym, jak jego

Ander, reż. Roberto Castón (2009)

matka umiera na atak serca. *To moja wina* – mówi, ustanawiając w tym względzie relację przyczynowo-skutkową.

Jednak sam film buduje bardziej czytelnie zupełnie inną relację wynikania – to bowiem dopiero po śmierci matki Ander zaczyna dawać upust swym prawdziwym pragnieniom wobec mężczyzny. Figura matki była w kinie baskijskim obszernie dyskutowana, przy tym zawsze łączona z pojęciem Innego – pewnej tajemniczej obecności, która kontroluje rodzinę i wpływa na jej *status quo*. Często jest postrzegana jako reprezentacja *patriarchalnego strachu przed czymś monstrualno-kobięcym*⁸, a zazwyczaj opisuje się ją jako ograniczającą *superstrukturę społeczną*⁹, jako strażnika tradycyjnej baskijskości. Wcześniejszy i szeroko komentowany film baskijski, który poruszał kwestię stłumionej homoseksualności, *Śmierć Mikela (La Muerte de Mikel)*, reż. Imanol Uribe, (1984), szczegółowo ukazuje tę właśnie ograniczającą (nawet morderczą) figurę matki. Wtrąca się ona w proces ujawniania swej homoseksualności przez Mikela, a czyni to aż do ostatecznych tego konsekwencji.

Jednak w przypadku filmu *Ander* ograniczająca superstruktura jest reprezentowana nie tylko przez matkę. Piękna, lecz wyludniona sceneria, wielki i stary dom – wydaje się, że wszystko to tajemnie przeciwdziała ujawnieniu się prawdziwych uczuć. Sam Ander starał się zapobiec związkowi matki z Ebarixto, będącym jej dawną miłością. W imieniu swego zmarłego ojca i przez szacunek dla niego jako patriarchy (w domu wciąż trzyma się dla niego wolne miejsce przy stole, choć nie żyje od lat) Ander nie mógł się pogodzić z wizytami Ebarixto u jego matki i dopiero po jej śmierci zdał sobie sprawę ze swego błędnego postępowania. Sabotował zatem nie tylko swoje własne życie seksualne i emocjonalne, ale również tę samą sferę życia matki. Chris Perriam zauważa, że problem Andera nie tylko jest zewnętrznym, ale stanowi również *nieodłączny element męskości i osobowości*¹⁰.

Pod tym względem wypada się zgodzić z tym, co mówi Gorka Bilbao Terreros: *transformacja baskijskiej ikony nie dokona się pod wpływem ciśnienia wywieranego przez zewnętrznego Innego, w kontraście do którego „baserritarra” usiłuje się zdefiniować*¹¹, jak było to przedstawiane we wcześniejszych produkcjach.

W przypadku filmu *Ander ów Inny* jest wewnątrz samego głównego bohatera. Nagłe pojawienie się outsiderów – zarówno José, jak i lokalnej prostytutki Reme, także imigrantki, która gra rolę mądrej doradczyni – jest ukazane w sposób *lagodny i nie narzucający się*¹², a przy tym nie prowadzi do żadnej gwałtownej reakcji, ich wyobcowania czy wygnania, jak to zwykle miało miejsce we wcześniejszych filmach. Co znaczące, stoczywszy wewnętrzną walkę o zaakceptowanie swej homoseksualności, Ander pozostaje w *baserri*, razem z José jako partnerem. Otwiera drzwi *baserri* – niejako na znak tego, że zaakceptował swoją odmienioną tożsamość, która wkrótce stanie się naturalna. Już nie ma potrzeby uciekać. Nikt nie sprzeciwia się ich związkowi.

W filmie *Ander*, zarazem subtelnym i realistycznym, dokonało się także oswojenie często problematycznej kwestii różnorodności językowej Kraju Basków – alternuje on bowiem między dwoma językami zależnie od tego, kto w danej chwili jest interlokutorem, a mianowicie między baskijskim a hiszpańskim, gdy na ekranie obecni są José bądź Reme. Ta dwujęzyczność została ukazana w bardzo realistyczny sposób, bez jakiegokolwiek wymuszonego esencjalizmu. Jest to trend, który można obserwować również w innych filmach nowego kina baskijskiego, a gdy niektóre produkcje nie trzymają się tej socjolingwistycznej rzeczywistości – jak stało się na przykład w dramacie historycznym *Światło gwiazd (Izarren Argia, reż. Mikel Rueda, 2010)*, gdzie profrankistowskie zakonnice mówią po baskijsku do hiszpańskich republikańskich więźniarek – rezultat okazuje się groteskowy.

Język jest oczywiście istotnym elementem tożsamości narodowej, ale nie jedynym, zaś *Ander* dopełnia przedstawienia baskijskości przez wejście w samo serce Kraju Basków, tej malowniczo zielonej doliny, a zarazem przez umiejscowienie akcji w *baserri*. Jest to jednak coś więcej niż dom. *Baserri* to niejako depozytariusz esencji baskijskości, w którym wiejska ludność mieszkała i pracowała przez całe stulecia i który łączył rodzinę oraz tradycję¹³.

Kraj Basków to jednakże obszar wysoko uprzemysłowiony co najmniej od XIX w. i to właśnie owo zderzenie tożsamości wiejskiej oraz miejskiej na wiele dekad naznaczyło metaforykę właściwą baskijskiej literaturze i sztuce w ogólności. W tym kontekście niezależna, katolicka, tradycyjna i posługująca się językiem baskijskim męska figura *baserritarra* jest *uosobieniem baskijskości*¹⁴. Jednak *Ander* to specyficzny *baserritarra*, który zakochuje się w Peruwiańczyku i decyduje się zamieszkać z nim w *baserri*. W efekcie tego tradycyjny dom staje się kosmopolityczny, otwarty i różnorodny. Ander, zamiast dziedziczyć tożsamość z tradycji, po pewnej walce zdaje sobie sprawę z tego, że poczucie własnej tożsamości jest czymś, co należy – według Anthony’ego Giddensa – *odkrywać, konstruować, aktywnie podtrzymywać*¹⁵. Jak pokazuje film Castóna, język, lokalizacja czy zaplecze kulturowe nie ograniczają tożsamości bohaterów, a zamiast tego oferują warstwy i odcienie.

Miłość lesbijska, miasto i gospodarstwo wiejskie w *80 dniach*

Wśród przykładów wybitnych filmów, których bohaterkami są lesbijki (choćaby brytyjski horror *Symptomy /Symptoms*, 1974/ José Ramóna Larraza, pokazywany premierowo na festiwalu w Cannes, czy *Fucking Ámál* /1998/ Lukasa Moodyssona), co jakiś czas pojawiają się produkcje bezprecedensowe, takie jak

80 dni, gdzie dwie starsze kobiety nawiązują relację seksualno-miłosną. To przypadek do analizy zupełnie wyjątkowy, jeśli weźmiemy pod uwagę to, co podkreśla Lee Wallace: *Po roku 1968 Hollywood po prostu dokonało reorganizacji swego standardowego repertuaru wizualnych technik i narzędzi (elementów mise-en-scène, ulubionych lokalizacji i planów, systemu montażu, a także wspierających to wszystko domyślnych sposobów opowiadania o świecie), tak aby wzmocnić widoczność kwestii homoseksualnych oraz gejowskie i lesbijskie diegezy tą samą energią, która poprzednio sprzyjała podtrzymywaniu niewidoczności tychże kwestii w produkcjach objętych zapisami Kodeksu Haysa* ¹⁶.

Właśnie z tego powodu zastanawiamy się, dlaczego – skoro wszystko się zmienia – tak naprawdę nie zmienia się nic. Czy chodzi tutaj tylko o wzrost liczby reprezentacji, nie zaś o zmianę w sposobach przedstawiania bardziej zróżnicowanego społeczeństwa we wszystkich jego aspektach? Jak są prezentowane afektywne i (lub) seksualne relacje między kobietami? Czy bohaterka homoseksualna osiąga swe cele, czy też pozostaje sfrustrowana? To tylko niektóre z kwestii wartych rozważenia, gdy zagłębimy się w znaczenia tego filmu. Należy dodać, że to, co podkreśla Alberto Mira, pisząc o telewizji, jest w całej rozciągłości właściwe także dla reprezentacji filmowych: *Do całkiem niedawna zasady dotyczące przedstawiania lesbijek w telewizji kształtowały się następująco: a) nie pokazywać seksu między kobietami, chyba że jest on obserwowany oczami heteroseksualnego mężczyzny; b) związek lesbijski powinien być wątkiem marginalnym, epizodycznym; c) związek lesbijski miał być prezentowany jako część trójkąta biseksualnego, a zasadniczo ta odosobniona relacja ustalała pewien triumf heteroseksualności* ¹⁷. Jak ukażemy to w konkluzji niniejszego artykułu, ta analiza doprowadzi nas do wniosku, że właśnie tutaj dokonuje się triumf heteroseksualności.

Film *80 dni*, w całości zrealizowany w języku baskijskim i wyreżyserowany przez Jona Garaño (ur. 1974, San Sebastián) oraz José Marię Goenagę (ur. 1976, Ordizia), jest jak dotąd jedynym w kinie baskijskim przedstawieniem „starszych” kobiet należących do społeczności LGBTI. Podejmuje on temat przyjaźni, która zawiązała się między bohaterkami w dzieciństwie, ich atrakcyjności seksualnej w wieku dojrzałym oraz związanych z tym konsekwencji dla ich rodzin. Siedemdziesięcioletnia Axun, będąca kolejnym wcieleniem współczesnego *baserritarry*, po latach spotyka swą wielką przyjaciółkę z młodości, Maite, która jest nauczycielką muzyki i żyje w mieście, nie dbając o konwencje przestrzegane przez kobiety z jej pokolenia.

Niektóre główne zagadnienia poruszane w historii opowiedzianej w *80 dniach* wyłaniają się z tego właśnie dualizmu: natura vs cywilizacja, przestrzenie wiejskie vs miejskie, społeczeństwo zamknięte vs kosmopolityczne. Przede wszystkim jednak twórcy filmu akcentują napięcie występujące między przestrzeniami prywatną i publiczną. Postacie Axun i Maite są konstruowane w tym właśnie kontekście. Axun to gospodyni domowa, która pragnie innej kobiety, ale jest zamężna, przywiązana do tradycji, prowadzi życie w gospodarstwie rolnym w społeczności, w której jest kontrolowana przez jej członków. Natomiast Maite to ujawniona lesbijka, jak wspomnieliśmy – nauczycielka muzyki, singielka, kobieta nieprzywiązana do tradycyjnych wartości i wyzwolona. Żyje samotnie w San Sebastián, całkiem niedaleko miejscowości, w której mieszka Axun, ale ma kompletnie odmienny styl życia.

Obie bohaterki są portretowane za pomocą zbliżeń, co podkreśla ich nastrój oraz intymny charakter ich życia. W licznych ujęciach są ukazywane w jednym kadrze, co akcentuje ich bliskość emocjonalną. Kamera obserwuje bohaterki także z oddali, w sferze zewnętrznej i publicznej. Zastosowana forma mówi tutaj o intymności, a zarazem o doniosłości wyzwolenia w obrębie przestrzeni prywatnej, które to wyzwolenie pozwala osiągnąć wolność w przestrzeni publicznej, czyli tam, gdzie wolność jednostkowa i tożsamość zbiorowa nie powinny wchodzić ze sobą w konflikt.

*Przestrzeń publiczna to miejsce – pisze Julio Alguacil Gómez – w którym każdy obywatel ma prawo się poruszać, przebywać i działać, w przeciwieństwie do przestrzeni prywatnej, gdzie poruszanie się, pobyt i tworzenie są ograniczone. Zdolność do poruszania się odnosi się do wolności przemieszczania się, zdolność do przebywania oznacza możliwość zawłaszczenia przestrzeni, a zdolność do działania odsyła do uczestnictwa w przestrzeni publicznej. Uwypuklając ten ostatni aspekt, dochodzimy do wniosku, że przestrzeń publiczna jest zawsze przestrzenią zbiorową, gdzie różni ludzie, rozmaite osoby działające, członkowie dzielący tę wspólną przestrzeń spotykają się, a przez to podnoszą ją do kategorii czegoś publicznego i zbiorowego; znaczy to, że wszyscy ci różni ludzie zyskują świadomość swej odmienności, ponieważ są skłonni do spotkań, współpracy i ostatecznie wchodzenia w interakcje, a zatem twórcze współdzielenie przestrzeni oznacza przebywanie w danym miejscu, bycie i czucie się jego częścią, anektowanie tej części lub branie jej w posiadanie, a wreszcie tworzenie tego miejsca*¹⁸.

W jednej z sekwencji wyspa w interesujący sposób staje się miejscem, w którym Axun, *baserritarra*, uwalnia się od kondycji kobiety zamężnej przywiązanej do norm heteroseksualności. To właśnie na wyspie Santa Clara, w Zatoce San Sebastián (w obrębie miasta, ale z dala od niego), Axun i Maite po raz pierwszy z kłopotaniem się całują. Jednak paradoksalnie wyspa funkcjonuje również jako metafora odosobnienia. Otoczona przez morze wyspa chroni bohaterki, które ośmielają się odkryć swą wypartą tożsamość (przynajmniej w przypadku Axun), ponieważ są z dala od wszystkiego.

Zjednoczenie się obu bohaterek w publicznej przestrzeni miasta, gdzie inni mogą je zobaczyć, powoduje z kolei konflikt tożsamości oraz sposobów postrzegania świata. Axun i Maite stają się zatem metaforami tych przestrzeni, w których każda z nich żyje. Obydwie ucieleśniają owo zderzenie między tradycją kultury wiejskiej w Kraju Basków a zmieniającą się i w pewnym sensie bardziej zróżnicowaną dynamiką miasta. Napięcie to gwałtownie wyraża Juan Mari, wytracony z równowagi i skonsternowany mąż Axun, w jednej ze scen rozbijając młotkiem drewniany model *baserri*, który budował w ramach swojego hobby. Podejrzewając, że żona go zdradza, ale nie umiając pojąć jej romansu i jego następstw, reaguje tylko w jeden sposób – niszczy *baserri*. Poza tradycyjnym domem nie ma niczego; z jego punktu widzenia – zupełnie inaczej niż w przypadku filmu *Ander* – nie ma możliwości otworzenia drzwi *baserri*.

Zbyt naiwna byłaby próba łączenia społeczności wiejskiej ze zniewoleniem oraz idealizowania miasta jako przestrzeni wyzwalającej. Niemniej jest to jedno z możliwych odczytań, na które pozwala sam film oraz ukazanie konkretnych działań postaci w obrębie jego fabuły. Ten melodramat, opowieść o codziennym życiu, uruchamia dwukierunkowy przepływ między konfliktem zbiorowym a jednostką,

jak obserwowaliśmy to wcześniej w *Śmierci Mikela* Imanola Uribe – produkcji, do której odniesienie (bardziej wyraźne niż w przypadku filmu *Ander*) pojawia się w końcówce *80 dni*. To nie zbieg okoliczności, że obydwa filmy kończą się pogrzebem i że obaj umarli mają na imię Mikel. W *80 dniach* Mikel to były zięć Axun, którym kobieta chce się zaopiekować w jego agonii, nawet wobec gniewu jej córki. Paradoksalnie to właśnie dzięki temu, że nalega na odwiedzenie Mikela w szpitalu, Axun spotyka Maite, która opiekuje się tam swoim bratem. Jej zaangażowanie w pielęgnowanie więzi rodzinnych (nawet po rozwodzie córki, czego Axun nie potrafi w pełni zaakceptować) prowadzi ją do nowej relacji pokazującej, że dualizm tradycja vs nowoczesność może nie być tak wyraźnie kontrastowy, jak to uprzednio sugerowano.

Queerowość bez przestrzeni queerowej

Obydwa filmy analizowane w tym artykule wnoszą ogromny wkład w ukazanie różnorodności w kontekście baskijskiego kina i społeczeństwa. *Ander* przedstawia związek osób tej samej płci, ucieleśnionych przez wyjątkowo nieoczekiwane postaci: milczącego *baserritarry* oraz imigranta, i oferuje widzowi historię umiejscowioną w najbardziej rolniczym obszarze Kraju Basków. Niebanalne jest to, że film kończy się happy endem, w którym obaj bohaterowie znajdują się na progu nowego stulecia (akcja dzieje się w 1999 r.) i rozpoczynają szczęśliwe wspólne życie w przestrzeni *baserri*, która wcześniej była zamknięta i rygorystyczna.

Film *80 dni* ma zakończenie bardziej otwarte i w jakimś sensie pesymistyczne. Axun i Maite rozstają się po 80 dniach, w czasie których trwał ich romans, ale spotykają się ponownie po kilku latach, już po śmierci Juana Mari, zostawiając widza w niepewności co do tego, czy ich miłość ostatecznie zwycięży. Twórcy *80 dni* przyczyniają się do wykreowania niestereotypowego obrazu postaci queerowych, a także walczą z niewidocznością lesbijek w filmie, ale co istotniejsze – ukazują zawsze niewidoczne starsze lesbijki, przydając tym bohaterkom pragnienia i troski jako aktywnym osobom. Podejmowane tu zagadnienia mają oddźwięk polityczny i społeczny (miłość lesbijska, starsi ludzie jako aktywne podmioty etc.), ale wiążą się z walką płci, a nie tą narodową.

Ogólnie mówiąc, kino komercyjne przedstawia ciała lesbijek jako obiekty konsumpcji, zawsze ukazywane jako kobiece i pozostające w obrębie logiki spojrzenia heteroseksualnego (przykładem może tu być film *Noc w Rzymie /Room in Rome*, reż. Julio Médem, 2010/). W przeciwieństwie do tego w *80 dniach* mamy do czynienia z wytworzeniem zupełnie innego obrazowania ludzi starszych, niekoniecznie połączonego ze śmiercią. Raquel Medina zauważa jednak, że z kolei *heteronormatywność i męskie spojrzenie, rozumiane jako dyskursy hegemoniczne, przez które relacje heteroseksualne są sankcjonowane, ostatecznie zwyciężają. Chociaż film ten pokazuje „normalizację” homoseksualności w baskijskim pejzażu społecznym, to sama jego analiza ujawnia, że nie oferuje on queerowych przestrzeni i czasu*¹⁹. A dzieje się tak dlatego, że heteronormatywność przekształca historię tych dwu kobiet w rodzaj marzenia, snu objawiającego się na wyspie, gdzie bawiły się w miłość względem siebie, bez możliwości podjęcia aktu politycznego w obrębie *polis*.

Do podobnej konkluzji można dojść, gdy spojrzymy na film *Ander* i jego zakończenie. *Baserri*, w którym obaj mężczyźni będą „żyli długo i szczęśliwie”, to

ich własna prywatna wyspa. Nie mieszkają tam z większą rodziną, jak nakazuje tradycja, ale w słodkim odosobnieniu i samotności. Rodzice nie żyją, rodzeństwo poszło w swoją stronę, nikt nie spodziewa się potomstwa. Są tylko oni dwaj, odkrywający nowy kształt tradycyjnego wiejskiego domu.

W obydwu przypadkach baskijska przestrzeń queerowa, w obrębie której znikaloby napięcie między tym, co prywatne a publiczne, okazuje się niespełnioną obietnicą. Zarazem jednak złożona w obu tych filmach obietnica genderowej różnorodności i odnowionej tradycji nigdy nie była bliższa spełnienia.

KATIXA AGIRRE, IRATXE FRESNEDA
 tłum. GRZEGORZ NADGRODKIEWICZ

- ¹ S. de Pablo, *The Basque Nation On-Screen: Cinema, Nationalism and Political Violence*, Center for Basque Studies, Reno 2012, s. 79.
- ² M. Manias-Muñoz, *Euskarazko fikziozko zinemaren susperraldi hauskorra (2005-2012) – The Fragile Revival of Drama Production in Basque (2005-2012)*, „Ikusgaiak. Cuadernos de Cinematografía” 2013, t. 8, s. 86.
- ³ J. Colmeiro, J. Gabilondo, *Negotiating the Local and the Global, w: A Companion to Spanish Cinema*, red. J. Labanyi, T. Pavlović, Blackwell Publishing, Oxford 2012, s. 94.
- ⁴ A. Francisco Amat, L. Moliner Miravet, *Porque la visibilidad importa: una propuesta para trabajar la diversidad sexual en la ESO a través de la educación en medios*, „Revista de Educación Inclusiva” 2011, t. 4, nr 2, s. 155.
- ⁵ Por. A. Davies, *Woman and Home: Gender and the Theorisation of Basque (National) Cinema*, „Journal of Spanish Cultural Studies” 2009, nr 10 (3), s. 359-372.
- ⁶ G. Bilbao Terreros, „Baserritarra”: *Identity, Violence and the Other in Post-Franco Basque Cinema*, „Arizona Journal of Hispanic Cultural Studies” 2013, t. 17, s. 9.
- ⁷ C. Perriam, *Spanish Queer Cinema*, Edinburgh University Press, Edinburgh 2012, s. 59.
- ⁸ J. Martí-Olivella, *(M)Otherly Monsters: Old Misogyny and/in New Basque Cinema*, „Anuario de Cine y Literatura en España” 1997, nr 3, s. 98.
- ⁹ G. Bilbao Terreros, dz. cyt., s. 23.
- ¹⁰ C. Perriam, dz. cyt., s. 59.
- ¹¹ G. Bilbao Terreros, dz. cyt.
- ¹² Tamże.
- ¹³ By podkreślić znaczenie *baserri*, wystarczy wspomnieć, że wszystkie te domy mają swoje nazwy, a każda z nich przechodzi na członków rodziny, stając się ich nazwiskiem w kolejnych pokoleniach, i nigdy nie dzieje się odwrotnie.
- ¹⁴ G. Bilbao Terreros, dz. cyt., s. 12.
- ¹⁵ A. Giddens, *Poza lewicą i prawicą. Przyszłość polityki radykalnej*, tłum. J. Serwański, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2001, s. 94.
- ¹⁶ L. Wallace, *Lesbianism, Cinema, Space*, Routledge, New York 2009, s. 8.
- ¹⁷ A. Mira, *Después de Ellen: paradigmas de representación lésbica en las series de televisión actuales*, Centro de Estudios Andaluces, Sevilla 2010, s. 10.
- ¹⁸ J. Alguacil Gómez, *Espacio público y espacio político. La ciudad como el lugar para las estrategias de participación*, w: *Espacio público, ciudad y conjuntos históricos. Cuadernos 22*, red. A. García García, A. Conti, Consejería de Cultura de la Junta de Andalucía, Sevilla 2008, s. 171.
- ¹⁹ R. Medina, *Envejecimiento, lesbianismo y heteronormatividad en la película „80 egunean”*, „Bulletin of Hispanic Studies” 2010, nr 94 (10), s. 1101.